

EL RAFALET, L'APORTACIÓ TERRITORIAL DELS CERVATÓ A LA BARONIA D'ANTELLA

VALERIÀ BENETÓ FERRANDO

Al numero 20 de La Lloca i amb el títol de “El Rafalet d’Antella” ja fa 2 anys, publicarem i incorporarem al treball tot el que sabíem fins el moment d’aquest llogaret tan pròxim a Antella que va ser absorbit pel nucli urbà, mantenint-se com una entitat peculiar pels drets que conservava, però tan uniformement lligada a Antella que si no fora per la presència dels papers que ho certifiquen, ni tan sols repararíem en què havia existit.

Han passat dos anys i afortunadament la investigació ens ha donat algun fruit més i d’açò tracta la meua col·laboració d’enguany: afegir a allò que ja coneixem, que per la seua importància no podem deixar de dir-ho, mentre queden encara coses per descobrir.

Al treball de fa dos anys i servint-nos de les actes notariais del arxiu de Castelló establirem la ubicació del poblat i el seu terme. En aquesta ocasió anirem un poc mes enllà, ja que els protagonistes no seran els Salvador, sinó els seus antecessors, els Cervató.

No tornaré a parlar de la ubicació del Rafalet sinó a aportar conceptes nous i d’interès, per la qual cosa haig de recórrer al magnífic plànol parcial de la nostra comarca (Publicat per Valerià Benetó, Vicent Garés i Victor Iglesias, en *Les Festes que no van ser*. Castelló. 2020, pàg. 18-23) i d’uns escrits integrats en el llibre de 1601 de la Amollonació de Castelló i llocs circumveïns.

El Plànol esmentat presenta entre Antella i Gavar-

da fins a quatre mollons de separació de termes i per escrit es refereixen a ells tal com apareix al llibre de l’Amollonació de Castelló. Podríem pensar que és totalment prescindible aquesta aportació però no és així, perquè encara que l’assumpte és d’un terme en concret, a l’amollonació de Castelló, hi ha una sèrie de particularitats generals que no es comprendrien si no s’expliquen, a saber: Els termes dels nostres pobles estaven integrats en termes de magnitud superior, no eren uniformes i presentaven peculiaritats. Alzira i Xàtiva amb els seus termes generals acaparaven tot el que els voltava, però en arribar a Antella trobem la primera excepció:

“... muntant Riu amunt lo terme de la Ciutat de Xativa va fins a la Serra de Madrona ab la qual bat lo dit Riu...”

Tota la part esquerra del riu fins al mar era terme d’Alzira amb l’excepció de Xarquia, Antella i Rafalet, que eren de Xàtiva. Des de Gavarda, tres senyorijs: Pròxita, Maça de Liçana i Castellví gaudeixen dels llocs de Gavarda, Alcosser, Alberic, Benifaraig, Foieta, Rafalet, Alasquer, Benimuslem, El Toro i Rumbau abans d’arribar a la Vila d’Alzira. Semblant ho tenien a l’altra part del riu Xúquer, Sumacàrcer, Cotes, Alcàntera, Beneixides, Ràfol i Paixarella quedaven en mans dels senyors, essent Castelló el primer poble del Reial Patrimoni -si creiem que ací no hi havia cap excepció, ens enganyaríem, ja que Paixarella -antic poblat, més endavant ja sols terme-, pertanyia a Alcosser, és a dir, que encara que teòricament pertanyia a un poblat sota

l'administració d'Alzira, la jurisdicció d'aquesta part del terme romanica peitera de Xàtiva, cosa que significa que pagava l'impost o Peita a Xàtiva atés que la seua ubicació, encara que fixada, tenia una probabilitat de ser mòbil perquè les terres de Paixarella estaven situades en el "clos" entre els rius Xúquer i Albaida, i aquest lloc, hidrològicament parlant, va ser un lloc molt inestable per motiu de les successives inundacions dels rius que modificaven el paisatge, de forma i manera que Alcosser cada vegada tenia menys terrenys a la part dreta del riu però sempre dins la jurisdicció de Castelló i Xàtiva.

Dit açò, des del riu Xúquer fins al Portitxol de Gavarda hi veiem els quatre mollons als quals ens hem referit adés i que figuren al Plànol i Llibre de l'Amollonació. El primer a tenir en compte és l'edifici de l'Ermida de Sant Sebastià, lleugerament representada de manera incorrecta, que és la fi del terme de Carcaixent que llinda amb Castelló, per tant, punt de separació entre Alzira i Xàtiva:

"...E després e muntant e anant de la dita eremita i casa de Sant Sebastià la via de ponent lo dit terme va e passa lo dit riu de Xúquer en un molló que es e divideix lo territori del lloc de Gavarda, lloc de Alcoser, terme de la dita Vila de Alzira, e lo territori de Antella, e del Rafalet terme de la dita Ciutat de Xàtiva, lo qual mollo se correspon ab lo que estava en la eremita e casa de Sant Sebastià..."

Diu el text que camins, sèquies, arbres i qualsevol accident geogràfic és utilitzat com a fita, sempre

que persona capacitada ho acredite, convertint-se el riu, els tossals i les muntanyes en mollons :

"...Que lo dit molló que divideix los dits termes de entre Gavarda i Antella que esta en lo camí que va cap a ixos llocs, correspon al desús dit molló que com desús es dit persones antigues ho acreditaran.

In seguint, e anat del dit molló vers la dita serra correspon un altre molló que esta situat en un altre tossalet e anant mes avant un altre molló de argamassa que està constituït en altre tossalet, los quals mollons de argamassa mostren la divisió del dits termes entre Xàtiva i Alzira..."

Ara bé, què separen els dits mollons? El primer molló separa Rafalet de Gavarda, el segon divideix Rafalet d'Antella i Gavarda, el tercer Gavarda d'Antella i el quart -com els tres anteriors- Alzira de Xàtiva.

"...Els tres mollons que divideixen Gavarda, Antella i Rafalet son també la divisió dels termes de les ciutats de Alzira i Xàtiva.

Dins los llocs e termes de Antella i Rafalet exercixen i han exercit en quieta i pacífica possessió los oficials del Justícia de la Ciutat de Xàtiva.

Que en après anat prop lo dit últim molló amunt la volta de la serra essent en lo portixol vulgarment dit de Gavarda, en lo costat de lo dit portixol prop del camí real, hi ha un altre molló o senyal de pedres corresponent a los dits mollons, dividint los dits termes de Xàtiva e Alzira.

(...) "...In seguint avant lo dit Camí Reial, anant envers a la Alcúdia, divideix lo terme d'Alzira a la ma dreta venint de Xàtiva ençà resta i es Alzira e son terme a la ma esquerra vers mig jorn essent en lo dit Portixol, vulgarment dit de Gavarda, della los dits mollons resta i es terme i del terme de la dita ciutat de Xàtiva i entre los altres termes de la dita ciutat de Xàtiva ... lo riu de Xúquer i los llocs de Antella I LES Cases de Rafalet..." (Llibre del Amollonament de Castelló).

Mapa de la ribera de 1601.

El plànol, tot i ser aproximat, presenta una sèrie de mancances comprensibles com ho són la trajectòria canviant del riu o la no possible inclusió del Rafalet ja que en el moment de la confecció d'aquest plànol estava ja unit al poblat d'Antella.

LA COMPRA-VENDA DEL RAFALET

Passem a la compra-venda del Rafalet. Sabem qui el compra, a quin preu i qui és qui el ven, tot i que la transacció va arribar als tribunals. Sabem d'aquest fet perquè és bastant abundant la producció documental que va generar aquesta transacció. Pere Palomar ens ho conta al detall. L'acta de la venda es troba a València, a l'Arxiu del Patriarcat, en un protocol notarial del citat notari, amb el núm. 26.675. La venda es va produir el 28 de juny de 1475. El que venia a ser una compra-venda normal i corrent no va resultar així.

El venedor, Joan Martínez d'Eslava, senyor de Càrrecer, d'una de les tres Beneixides i senyor del Rafalet emparat per tot els mitjans legals i contant amb el consentiment de la seua esposa ven al matrimoni Miquel de Cervató i la seua senyora Isabel, senyors d'Antella i Xàrquia, pel preu de 100 Lliures el poblat i terme del Rafalet, i resulta per als compradors una incorporació relativament econòmica, que repercutia ostentosament en la consideració dels propietaris, a qui els atorgava una importància entre els iguals.

Però, ves per on, al senyor venedor li va fallar un *detallet* -imperceptible, degué pensar- i era que la seua germana Damiata tenia l'usdefruit de la propietat en venda. Un dret que Damiata Martínez d'Eslava no podia perdre per la simple venda si prèviament no es concertava amb ella un tipus de renúncia, cosa que el seu germà no li havia consultat ni tampoc indemnitzat. Llavors va resultar que Miquel de Cervató i senyora havien pagat però no podien beneficiar-se de la compra. En canvi, al venedor que sí que se n'havia beneficiat, podia tornar-se-li l'operació en contra quan Damiata en possessió dels seus drets va reclamar la seua part, cosa que impedia a Miquel Cervato, formalment el nou propietari del lloc i terme adquirits, així com als seus vassalls d'Antella i del Rafalet vendre les collites, ja que Damiata Martínez era la beneficiària dels fruits segons els drets adquirits.

NOMENAMENT D'ÀRBITRES I UN ADVERTIMENT

Miquel de Cervató i Isabel, la seua muller, van reclamar davant el rei i aquest els va donar la possibilitat de resoldre el plet amicalment, opta pel sistema d'àrbitres (així s'anomenava el procés "arbitres arbitradors d'amigable composició", persones de vàlua reconeguda, coneixedores de les dues parts). Els designats foren Mossén Luis de Castellví, Andreu Català, Cavaller, i Ausiàs Crespí de Valldaura.

Estudiat l'assumpte, per indicació de la totalitat d'àrbitres, la sentència va dictaminar que Joan Martínez d'Eslava havia encorregut en un delictes, la pena del qual eren 2.000 florins d'or exigibles si aquest no reconduïa la situació, ja que no sols havia enganyant el comprador sinó també la seua germana, la *loació* de la qual era necessària (reconeixement de la venda sobre la qual tenia un dret i renunciava a qualsevol benefici sobre la propietat) per a la venda, cosa que el culpable no havia fet.

Per a la justícia reial era indignant que el culpable hagués posat en evidència un frau, que de consolidar-se posaria en perill el sistema combinat de divisió del regne, des dels temps de la Conquesta, entre Patrimoni Reial i propietats dels senyors. Aquest cas no afectava el primer però sí el segon, ja que permetre enganys en les propietats dels senyorius era contraproductiu per a les parts, raó per la qual la darrera frase del document, tan dura com paternal, sentència:

"...E guardar-vos obertament fer aço diferent o mudat per quan la gracia nostra, car habreu Ira e Indignació nostres e la pena dessús apossada desitjam no encorrer". (ARV. Cancelleria Reial. Reg.212, f. 128)

Fins el moment, no hem pogut trobar com es va resoldre el cas, però sabem que va comportar la integració del Rafalet a Antella. No sabem si Joan Martínez d'Eslava va acabar indemnitzant la seua germana Damiata, i va permetre que el nou propietari del Rafalet, el matrimoni Cervató, es beneficiés dels fruits d'un antic poblat amb el seu terme, que com hem vist, encara pot tenir reservada alguna sorpresa.